SUBETNICITATE ŞI MARGINALITATE CULTURALĂ LA ROMÂNII DIN COVASNA ŞI HARGHITA

Maria Cobianu Băcanu

Subetnicitatea[1] este un concept corelat cu diversitatea din interiorul unei ţări sau a unui grup etnic. Se poate vorbi nu numai despre variaţia dintre ţări şi popoare, dar în aceeaşi măsură de eterogenitatea internă a fiecărui grup pornind de la ipoteza elementară a antropologiei culturale că fiecare individ este un unicat în felul său. Din această perspectivă, subetnicitatea poate fi o componentă semnificativă a complexului general al etnicităţii şi identităţii etnice.

Dar pentru a înţelege subetnicitatea trebuie să explicăm în primul rând ce este etnicitatea. După autorii de mai sus etnicitatea se referă la simţul originii comune printre membrii unei subpopulaţii în cadrul unei societăţi largi. Ca atare, sfera etnicităţii acoperă micile grupuri de rudenie în raport cu categoriile largi de populaţie.

Romulus Vulcănescu defineşte etnicitatea ca ansamblul caracterelor particulare ale unei unităţi etnice raportate la spaţiu, timp şi structura ei social-istorică[2]. Ea suferă schimbări de-a lungul istoriei datorită condiţiilor social-economice, tehnice, migraţiilor şi încrucişărilor biologice, culturale şi de civilizaţie.

Subetnicitatea semnifică existenţa unor subgrupuri culturale în cadrul unui grup etnic. Concepând etnicitatea complex multinivelar, subetnicitatea este un nivel de etnicitate distinctiv în sine însuşi, cu trăsături proprii ce o disting de întreg. Raportul etnicitate-subetnicitate este de fapt, un raport de la parte la întreg cu conotaţia de diversificare intraetnică.

Etnicitatea în comunicarea de faţă va dobândi semnificaţia de context cultural general specific grupului majoritar, oricare ar fi el, pe când subetnicitatea va reflecta setul de trăsături ce caracterizează grupul minoritar.

În judeţele Covasna şi Harghita raportul etnicitate-subetnicitate este răsturnat în comparaţie cu restul ţării. Dacă în toate celelalte judeţe se vorbeşte despre o etnicitate românească şi o subetnicitate maghiară, germană, ţigănească, sârbă, lipoveană etc., în judeţele Covasna şi Harghita etnicitatea este dată de majoritatea maghiară şi subetnicitatea o reprezintă românii minoritari. Dominanta demografică, confesională, culturală, administrativă a etnicităţii maghiare ca grup majoritar determină şi trăsăturile subetnicităţii române ca parte integrantă a etniei române, dar cu o fizionomie socio-culturală, psihio-afectivă şi morală ce o particularizează de etnicii români majoritari din întreaga ţară.

Factorii de mediu aculturativi specifici intersecţiei dintre culturi au o pondere decisivă în dezvoltarea şi conservarea subetnicităţii sau în disoluţia ei prin asimilare treptată. După cercetările efectuate de noi între anii 1993-1995 în judeţele de mai sus - contextul cultural general specific etniei maghiare - nu se relevă a fi la fel de permisivă în păstrarea subetnicităţii românilor care, deşi minoritari în satele şi oraşele covăsnene şi harghitene, sunt totuşi parte a grupului etnic românesc covârşitor majoritar în România (90%).

Din perspectiva teoretică, subetnicitatea română din Covasna şi Harghita ca parte a etniei majoritare ar trebui să se menţină şi să înflorească aşa cum se menţin toate grupurile

www.cimec.ro / www.mncr.ro

etnice minoritare în România de decenii şi secole, dar în realitate, chiar în zilele noastre, aceasta este în pericol prin procesele complexe de asimilare a românilor de către maghiari în localităţile în care românii au rămas în ponderi de ordinul zecilor sau sutelor. Să aibă maghiarii o genă în plus asimilatoare şi românii una în plus universalistă sau este un întreg context socio-istoric, cultural ce dirijează direcţia de evoluţie a etnicităţii maghiare şi a subetnicităţii române în aceste două judeţe?

Răspunsul este, neîndoielnic, greu de dat printr-o simplă afirmaţie, negaţie sau conjuncţie de tipul „şi„-„şi". El solicită studii intensive de ordin calitativ, luând în consideraţie parametrii istoriei sociali şi culturali care prezidează şi acţionează pentru consolidarea etnicităţii maghiare majoritare aici şi slăbirea sau subminarea subetnicităţii române minoritare.

In raportul dintre etnicitate şi subetnicitate, cel mai important lucru este dacă şi în ce măsură se menţine de-a lungul timpului şi generaţiilor identitatea subetnică sau a grupului minoritar, ştiut fiind că, cu cît este mai asimilator contextul de viaţă cu atît devine mai puţin semnificativă subetnicitatea.

Aspectul situaţional al etnicităţii şi subetnicităţii, explică în linii generale, procesele de marginalizare culturală cu care începe dramatica erodare a subetnicităţii române în judeţele Covasna şi Harghita.

Investigaţiile de teren realizate în satele şi oraşele din judeţele de mai sus cu români care abia îşi mai găseau cuvintele în propria limbă pentru a purta discuţii cu noi,cercetătorii, ne-au dus la concluzia că enclavarea maghiară este implicit o enclavare a românilor, o ghettoizare a lor în cercul strâmt al culturii maghiare străină lor şi o îndepărtare nenormală de cultura şi limba străbună a întregului neam românesc. Dacă pentru maghiari izolarea are totuşi un beneficiu că le consolidează identitatea, deşi îi sărăceşte şi îi distanţează de românii majoritari,pentru românii minoritari enclavarea în care sunt cuprinşi are efecte univoc nocive.

Cel mai grav lucru este că procesul de maghiarizare continuă cu tinerii din şcoli care fie că învaţă în limba română în şcoala elementară, fie că o învăţă în familie. Odată ajunşi în liceul maghiar, tot ce s-a construit temeinic pân atunci - cum avea să ne spună profesorul Dumitru Furtună de la Covasna-Voineşti - se dărîmă într-un an sub presiunea şi forţa de persuasiune a învăţămîntului maghiar.

Marginalizarea culturală a românilor este uşor de detectat la toate vârstele şi la toate generaţiile la care limba şi cultura română n-au fost asimilate odată cu laptele mamei. Bătrînii, maturii, tinerii care au trăit într-un mediu prin excelenţă maghiar şi nu au avut şansa învăţării limbii române sistematic în şcoală sau în familie în viaţa de toate zilele în procesele de şcolarizare şi enculturaţie naturale, dar nu şi-au însuşit nici limba şi cultura maghiară la nivelul exigenţelor celor mai înalte, au rămas, în fapt, la marginea celor două culturi. Unii se simt români, spun că sunt români, dar trăiesc puţin sau deloc românitatea dacă limba n-o pot vorbi cursiv,obiceiurile şi datinile sunt mai mult maghiare, iar la biserică se sfiesc să spună „Tatăl nostru" în propria limbă.

Dar dacă maturii şi vîrstnicii au motivaţie istorică vitrega perioadă hortistă a anilor 1940- 1944, tinerii din zilele noastre par mai puţin„ justificaţi"în marginalizarea lor culturală. Si,totuşi, contextul social-cultural comunitar în care trăiesc este atît de presant încît înstrăinarea lor de propria cultură şi religie pare inevitabilă.

Un episod care ni s-a oferit la Plăieştii de Jos din judeţul Harghita este relevant pentru tinerii români din sate cu români minoritari care în drumul sinuos şi plin de incertitudini al deznaţionalizării sau al desprinderii de identitatea română, pe de o parte, şi al marginalizării sau asimilării identităţii maghiare, pe de altă parte, se găsesc la un moment dat la „marginea" celor două culturi sau mai bine zis, între cele două culturi, fără posibilitatea de a se expri-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ma verbal şi scris la un nivel intelectual ridicat în nici una din ele. De cultura română s-au rupt şi s-au înstrăinat odată cu părinţii lor prin pierderea graiului, a limbii populare, a posibilităţii de a citi poveştile în limba moşilor şi strămoşilor lor, iar de cultura maghiară, complet diferită de cea română, s-au apropiat în primul rînd prin limba vorbită, care ulterior, deşi însuşită prin şcoală, le rămîne, totuşi, străină de fondul apperceptiv şi puţin rafinată intelectual.

Acest moment de înstrăinare de propria cultură reprezentată prin limbă, scriere, literatură, dar şi prin datini, obiceiuri şi tradiţii sau cultura trăită poate fi apreciat ca un moment de criză culturală de care tinerii pot fi mai mult sau mai puţin conştienţi, dar pe care cu certitudine îl resimt.

Dialogul dificil din cauza nestăpânirii limbii române purtat cu o tânără de 18 ani absolventă a liceului avea să ne descifreze starea culturală reală a românilor din localitatea Plăieştii de Jos. La întrebarea noastră: „După ce se mai recunosc românii între ei?" ea avea să răspundă: „Românii se mai ţin de rude sau mai mult de religie. Merg la biserica ortodoxă şi spun tatăl nostru în limba română. Numai religia îi mai uneşte. La sărbători rudele se vizitează unele pe altele. Dincolo de aceasta, viaţa lor este comună cu a maghiarilor. Ascultă muzică populară maghiară, dansează ceardaşul".

Faptul că se mai recunosc de români după rude şi după religie arată că au mai rămas prinşi de naţie prin două verigi fundamentale: legăturile de sânge şi legăturile cu Dumnezeu.

Ultimele şi, poate, cele mai puternice de la care printr-un efort extraordinar de consolidare a învăţământului în limba română şi a bisericii ortodoxe, în aceste sate, ar mai fi posibilă întoarcerea spre propriul neam. Tot ele pot rămâne, însă, ultimele verigi care să exprime şi să amintească de fiii pierduţi ai neamului nostru care, pe dibuite şi cu mari dificultăţi, trec pe terenul celeilalte etnii - maghiare însă, la un nivel cultural inferior spre satisfacţia acesteia.

Alienarea de propria identitate naţională şi însuşirea treptată a trăsăturilor identitare maghiare începând cu numele şi limba vorbită şi continuând cu limba scrisă, obiceiurile, dansurile, modul de viaţă este un proces complex şi pentru unii , poate, chiar dureros, cu renunţări şi reveniri, cu procese de conştiinţă care zdruncină din temelii personalitatea culturală a românilor, „emigranţi" din propria cultură română şi „imigranţi" în cultura maghiară.

Un timp, trebuie să acceptăm că ei plutesc în derivă, că nu mai au un punct de sprijin sub picioare pe terenul identităţii române, ale cărei atribute fundamentale încep să le abandoneze, nici pe terenul identităţii maghiare, atotcuprinzătoare în jur, dar faţă de care organic, ereditar moştenesc slabe afinităţi.

Drama emigrării spre o cultură şi o religie străină au exprimat-o când întrebaţi fiind de ce în biserică spun liturghia în limba română, iar afară vorbesc maghiară, au răspuns: „Tu ce-ai fi făcut în locul nostru, fiule?" sau prin replica: „Nu ştiu dacă voi putea pleca (din judeţ), dar nici cât voi mai putea rezista".

Unui necunoscător îi este greu să se deprindă cu gândul că în propria lui ţară sunt sate cu nume româneşti în care românii mai sunt câţiva şi nici aceştia nu-şi mai vorbesc propria limbă. Dar se convinge când ajunge într-o comună ca Plăieşii de Jos unde în comunitatea de circa 200 de români - concentraţi mai ales în satul Doboi - aceştia nu mai vorbesc limba română, ci limba maghiară şi îşi trăiesc viaţa normal după stilul şi specificul maghiar.

Autorităţile localităţii - viceprimarul şi secretara de la primărie - de origine maghiară ne explică fără rezerve starea românilor şi a românităţii de aici: "Cei 200 de români care mai sunt în sat vorbesc toţi maghiara. Cei mai mulţi au făcut şi şcoala în limba maghiară. Dacă solicită 2-3 elevi şcoală în limba română. Românii vorbesc mai rău limba română decât mine, maghiar - ne spune d-l viceprimar. Limba română se învaţă la şcoală din clasa I-a. Este destul de greu că un copil de clasa I-a trebuie să înveţe şi limba română alături de limba maghiară.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Limba maternă copilul o învaţă mult mai uşor. În consiliul local sunt doi consilieri reprezentanţi ai F.S.N (P.D.) şi 9 maghiari. Românii consilieri nu mai pun probleme etnice, ci ale satului. Când se dezbate în consiliu o problemă a românilor o rezolvam. De pildă, podul de la Doboi s-a construit cu acordul tuturor. Românii din sat, au fost aduşi aici de un bogătaş din Ţara Românească. Acum, nu mai ştiu limba română, nici cât unii maghiari. La recensământ s-au declarat români ortodocşi, dar în familie şi în sat vorbesc maghiara. Şcoala o fac tot în limba maghiară. Numai la biserică mai cântă în româneşte rugăciunea. Au învăţat-o mecanic. Obiceiurile comune sunt ale maghiarilor. Rolul principal în asigurarea unei convieţuiri normale a românilor cu maghiarii îl are un român. Are loc, astfel, o asimilare treptată a românilor în rândul maghiarilor. Românii nu mai solicită şcoală românească".

- Care este situaţia fenomenului românesc? A dispărut? întrebăm noi. Autorităţile maghiare ne răspund:

„Fenomenul românesc n-a dispărut total. Au biserică şi şcoală românească ciclurile I-IV şi V-VIII, dar nu o urmează. Limba română nu o mai vorbesc nici în casă. Aici n-au cu cine vorbi româneşte".

După discuţia cu cei doi maghiari am stat de vorbă cu o tânără româncă. Pe scurt, istoria ei de viaţă personală era aceasta:

Era fiica lui Moise şi a Mariei Gabör (Gavril). Se numea Tünde - prenume maghiar care în traducere înseamnă „zână", „zână bună".

Tunde vorbeşte cu greutate româneşte. Apelează tot timpul la secretară să-i traducă un cuvânt sau altul deşi a învăţat limba română din clasa I-a până în clasa a XII-a. Întrebând-o cum s-ar descurca dacă ar veni în Bucureşti a răspuns că nu ştie pentru că „nu prea ştie limba română". N-o vorbeşte în familie pentru că nici părinţii ei nu o ştiu. Bacalaureatul l-a dat, totuşi în limba română şi disciplinele au fost grele. Notele la limbi la bacalaureat au fost: limba română oral 5.37. scris 5,00 limba maghiară oral 5,00, scris 5,37 deci, situaţii echivalente.În rest a luat note mari: la istorie 8,00, la economie 7,00 etc.

La întrebarea noastră dacă în viitor copii tinerilor români vor mai fi români, Tünde, româncа de 18 ani, a răspuns că nu ştie dacă în viitor copii tinerilor români de azi vor mai fi români. Îndoiala pe care o exprima ea ne făcea să credem că în timp, încet, dar sigur încă o insulă de românitate care azi pluteşte în derivă va fi înghiţită de apele atotcuprinzătoare ale maghiarităţii, iar din satul Plăieşii de Jos va rămâne doar un autentic nume românesc.

Rătăciţi pe drumul între identitatea română ale cărei trăsături le pierd treptat şi identitatea maghiară la ale cărei porţi bat uneori cu sorţi de izbândă, alteori cu statut de cetăţeni de „gradul doi", românii din satele compact maghiare formează acea subetnicitate dezavantajată, dominată şi nu în ultimul rând marginalizată cultural. Ei trebuie să constituie o preocupare atât pentru autorităţile care trebuie să elaboreze o strategie specială de salvare a românilor şi a românităţii, cât şi pentru autorităţile maghiare care în calitate de mediu integrator trebuie să le asigure condiţii de manifestare în propria cultură şi religie.

NOTE

1. Sergio Della Pergola, Georges Sabagh, Mehali Bozorgmehr, Claudia Der-Martirosian, Susana Lemer, *Hiererchic levels of subetnicity: near Easteon Jens in the U.S., France and Mexico* - în *Sociological Popers*; Editors Ernest Krausz and Gitta Tulea, vol.5, number 2, june 1996, p.52.
2. R. Vulcănescu, *Dicţionar de etnologie*, Bucureşti, 1979, p.103-104.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

SUBETNICITY AND PERIFERICAL CULTURE AT ROMANIANS FROM COVASNA AND HARGHITA DISTRICTS

(Abstract)

Begining with the definition of the ethnical concept, as an „assambly of the particular characters of an ethnical group, reporting it to space, time and it's social-hystorical structure", the subetnicity is presented as an concept wich is correspondingly with the variety from the interior of a country or an ethnical group, representing the existence of cultural subgroups.

In this study, the etnicity will obtained the semnification of cultural general context, typical of the majoritar group, wathever it is. In the same time, the subetnicity will reflected the features wich characterised the minoritar group.

In the districts of Covasna and Harghita, the relation between ethnicity-subetnicity is overturn in comparison with the others region of the country. If in all others districts we are talking about an etnicity and a magyar, german, gipsy, serbian etc. subetnicity, in the districts of Covasna and Harghita the etnicity is given by the magyar majority and the minoritar romanians, represents the subetnicity, with all the results wich devolue from this reality.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro